

FURU ÁRPÁD

HAGYOMÁNYOS KAPUK A NYÁRÁDMENTÉN

A népi építészeti kutatások első nagy korszakában, azaz a 19–20. század fordulóján és az ezt követő évtizedekben Nyárádmente építészete nem váltott ki a kutatókból szinte semmilyen érdeklődést (Kós 1979: 193–215, Balassa M. 1999: 5–32). Ennek oka, hogy ekkor a Nyárádmente még teljesen beszimult az öt körülvevő területekkel együtt Közép-Erdély pitvaros házővezetébe, melynek pontos behatárolása még szintén váratott magára. Nyárádmente sajátos építészeti arculata a 20. század első évtizedeitől kezdett kiforrni. A pitvaros házővezet oldal és homloktornácós házai a kuriális építészet hatása alatt öltöttek magukra egyre díszesebb ruhát, megjelentek és elterjedtek a csak erre a területre jellemző díszítési elemek, a sajátosan faragott tornácoszlopok, csipkézett tornácmellvédek és végül az oldaltornác kiugró része fölött kialakított a hangsúlyosan díszített oromfal. Ezzel párhuzamosan gazdagodott Nyárádmente kapuöröksége is, mely folyamat még 20. század ötvenes-hatvanas éveiben is új értékeket hozott létre.

Feltehetően ezen építészeti örökség viszonylagosan új volta eredményezte, hogy e sajátosan nyárádmenti díszítési elemekre és a különleges, változatos kapuörökségre a módszeres építészeti felmérések első hullámát végző csapat még az ezredfordulón sem figyelt fel igazán. A szász felmérő program hatására a magyarországi Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) jogelődje, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMVH) társadalmi kapcsolatokért felelős osztálya, majd a Nemzeti Kulturális Örökségvédelmi Minisztérium (NKÖM) és a Teleki László Alapítvány keretei között a Nyárádmentén is magyar örökségi inventarizáció indult. Ennek népi építészeti adatokat is tartalmazó nyersanyaga később a kolozsvári Entz Géza Alapítvány archívumában került elhelyezésre. A felmérés megfogalmazott célkitűzései szerint a teljes, azaz nemcsak a népi építészeti örökség inventarizációjára törekedett, ami a szűk anyagi és emberi erőforrások miatt eleve lehetetlen feladat volt. A munkacsoportok ezért beérték néhány reprezentatív vagy annak minősített épület felmérésével (Furu 2014). A népi építészeti örökség inventarizációja falvanként csupán néhány épület műszaki

felmérését jelentette, mely Nyárádmentén elsősorban az archaikusabbnak vélt, szegényebb gazdák egyszerűbb házait és melléképületeit foglalta magába.

A Nyárádmente építészeti kutatásainak új lendületet a Transylvania Trust Alapítvány népi építészeti programja adott. A Communitas Alapítvány és az NKA támogatásával 2012-ben indított terepmunkát a faluképvédelmi tanulmányok elkészítését elősegítő alapkutatás követte. Ez utóbbi a Nyárádmenti Kistérség Leader Egyesülete és a Székelyhodos Venerque Baráti Társaság kezdeményezésére 2012–2013-ban jöhetett létre, főtámogatója az AFCN, azaz a Román Nemzeti Kulturális Alap volt.¹

SZÉKELYKAPUK

Jóllehet a Nyárádmente lakóházainak fejlődési íve egyértelműen a Közép Erdélyi pítvaros házővezetben tapasztaltakhoz köthető, az igen változatos, fából és kőből egyaránt faragott, fedeles és fedél nélküli, vagy akár magas kötött kapukból álló örökség inkább a gazdag székelyföldi kapcsolatrendszernek is köszönhető. Ennek ékes bizonyítéka, hogy azt a néhány 19. századi galambbúgos kötött kaput, vagy székelykaput, mely ma Mikházán, Nyárádremetén és Nyárádköszvényesen kiemelt fontosságú porták, vagy egyházi épületek előtt található udvarhelyszéki mesterek faragták. A székelykapuk felépítése, szerkezete, díszítése ezek típusai, illetve az eredetvizsgálat nagy irodalommal rendelkezik (Huszka 1895, 1900: 127–128; Szinte 1909–1910; Viski 1929; Cs. Sebestyén 1923, 1939; B. Nagy 1970: 73–84; Szabó T. 1939, 1977; Vámszer 1977; Csergő 1999; Szócsné Gazda 1999, 2008; Kovács P. 2000, 2007; Pozsony 2009a, 2009b; Balassa M. 2011), ennek összefoglalására jelen dolgozat keretei között nem térhetünk ki. A továbbiakban a Nyárádmentén még álló néhány értékesebb kaput ismertetjük.

Mikháza ferences kolostorának utcai bejáratát 1673-tól díszítette a legkorábbi, rajzokon és fényképen egyaránt megörökített székelykapu, melynek állítása minden bizonynyal Kájoni János munkásságához köthető (Balassa M. 2011: 106–108). 1912-ben egy heves vihar ledöntötte, ezt követően Budapestre a Néprajzi Múzeumba szállították, ahol ma is megtalálható. Helyére a szintén udvarhelyszéki Fenyédi Dávid Mózes 1930-ban új kaput faragott, a közelmúltban, pedig a kolostorral szemben létesített szálloda elé elkészítették az eredeti kapu nem túl pontos másolatát is.

Az eredeti kapu a szakma által a korai székelykapuk egyik előképének tekinthető. Erős plasztikájú, architektonikus részletekben gazdag oszlop és párkánydiszei, sűrűn fogrovtos bélétei Balassa M. Iván szerint a mögötte álló kolostor mívesen faragott kőkapujának képzésével rokoníthatók (Balassa M. 2011: 106–108). A tükördíszben sugaras napábrázolást láthatunk, mely mögött átlósan szegsormintát alakítottak ki. A kapu monumentálisát fokozza a nagykapu ívének elegáns vonalvezetése, és a térben is szélesen kiugró kétsoros, nagyméretű galambbúg, melyet nyolc sor zsindelellyel borított vízvetős kontyolt tető fed.

19. századi, Udvarhelyszéken faragott székelykapu áll Mikháza temetőjének bejáratánál is. A kapuoszlopokon kettős indás növényi motívum látható. Az indaszárhoz korong, levél, majd tulipán alakú díszítések kapcsolódnak, a kapuzábék csúcsán a megszokott pál-

1 A felmérésben jelen cikk szerzője mellett Balassa M. Iván, Szabó Sámuel, Bohonyi Boglárka vett részt. Külön köszönettel tartozunk a Balássy András által vezetett önkéntes csapatnak, kinek tagjai közül Bereczki Évának a kapuk inventarizációjában kifejtett munkája igen dicséretes.

maleveleket vagy *palmettákat* ezúttal nem faragták fel. A kapu *tükrében*, azaz a zábéközben található faragás itt is három részre osztható. Központi részén látjuk a felületet leginkább kitöltő indás, virágos leveles díszítést. Ezt pálcatagozattal keretezik. A keret formája általában sarkainál negyedkörökkel metszett négyzet, melynek felső részét félkörös záródás egészíti ki. Legkívül patkó alakú, lehajló babérkoszorút faragtak, mely a teljes mintát ivszerűen körülöleli. A kontyfát csipkézetes faragvánnyal díszítették, melyet félkörökből álló ívsor alsó csúcsaihoz illesztett korongokkal vagy levél formájú faragványokkal, majd sodort kötél díszítéssel mintával teljesítették ki. Az eredetileg festett mintázatú kapu színei itt maradtak fenn a legépebben, a csipkesor élénk kék. A nagykapu ívének záródásánál, ennek tengelyébe a kontyfából lefelé kinyúló *középdísz*t faragtak. A galambbúgra kör alakú nyílásokat fűrészelték, ezek közé galambmotívumokat karcoltak, majd festettek. A hónalj-kötések, a zábék és a kontyfa közötti háromszögbe forgó *rozettákat*,² és csillagokat idéző díszeket faragtak. A szemöldökgerenda felirata nehezen azonosítható.

Igen korai, és szintén udvarhelyszéki faragású a Nyárádköszvényes egyik háromszögű teresedésén álló galambbúgos kötött kapu (244. számú porta). A 18. századi katonai térkép tanulsága szerint itt állt Nyárádköszvényes eredeti temploma, úgyhogy nem zárhatjuk ki, hogy a széles, gazdag porta az egykori plébánia, vagy egy befolyásos gazdag család tulajdonában állt. A kapu díszítése megegyezik a fentebb leírt mikházi darab mintázatával. Felirata: „ISTEN SEGEDELMÉBŐL KÉSZITETTE EZT A KAPUT SIMONFI FERENTZ ... ÁGNES HITVŐSE. 1855-BEN”. A két kapunyílás közötti oszlopon fent olvasható a mester aláírása: „KÉSZITETTE EZ KAPUT F... SÁNDOR FERENCZ”, az F. Fenyédet, a mester származási helyét jelöli.

Az oszlopdíszes udvarhelyszéki kapuk családjába tartozik a nyárádremetei templomkert és plébánia külső kapuja. A három kapuzábén vaskos lábazattal és fejezettel teljessé tett hengeres féloszlopok láthatók, melyek növelik a kapu térhatását, monumentalizmusát. Felirata: „ÁLLÍTTATOTT 1901-BEN.” Festése utólagos, a használt színek nem felelnek meg a történetileg szokásos színezésnek.

KISKAPUK ÉS FEDELES UTCAAJTÓK

Amíg a magas kötött kapuk csak a tehetős családok és egyházak számára volt elérhetőek, a faragott kiskapuk és fedeles utcaajtók jóval szélesebb körben elterjedhettek. Nyárádmentén számos forma ismert, a néhány általános megoldás mellett helyi, egyes falvakban kedvelté lett változatok egész sorával találkozhatunk.

Az egyszerűbb kapuk nyílászárnyait fedél és faragás nélküli kapuoszlopokra sasokra akasztották. Egyes falvakban a kapusásfákon felirat, dátum, vagy faragás is megjelenik. Máján a tulipán formára faragott kapuoszlopok terjedtek el. A fejfákra emlékeztető tulipános oszlopok egy részén felirat, esetleg karcolt virágmotívum is van. A feliratok általában a kapuoszlop alsó harmadára kerültek, a kapuállító házaspár nevét tartalmazzál, az évszámot, és esetleg egy református köszöntést. A 114-es kapun „LŐRINC ILONA (...) KÉSZÜLT 1979. SZEPT 9. BÉKESSÉG ISTENTŐL” felirat látható. A 7., 27., 59. számú tulipános

2 A rozettát, melyet számos formában alakítanak ki, több szerző napkorong-ábrázolásaként azonosít (Csörgő 1999: 77).

kapukon csak a „BÉKESSÉG ISTENTŐL” felirat kivehető. A májaiakhoz hasonló feliratos kapuoszlopok más falvakban is készültek.

Vidékünkre is jellemző az a megoldás, amikor a kiskapu sasfát szemöldökfával fogták össze, majd erre kis tetőt helyeztek, a két oszlopra cseréppel, deszkával vagy bádoggal fedett nyeregtetőt szereltek. A szemöldökfát gyakran könyökfákkal rögzítik a sasokhoz, melyek illesztése lehet rejtett beeresztés vagy ritkábban fecskefarkas kialakítású. Szintén nagyon gyakori az olyan kiképzés, amelynél az ívesre faragott, vagy díszes hullámvonal mentén beékelt könyökfa a kapunak félkörös vagy íves záródást kölcsönöz. A telkek lezárását, bejáratát alkotó egyszerű felépítmények után e faragott oszlopú, fedeles utcaajtókat tekinthetjük elsőként a funkcionalitáson túlmutató, reprezentációt jelentő alkotásoknak. Előképüket Erdélyben mindenhol az egyházi és kuriális építészetben, elsősorban a templomok kerítőfalain vagy alacsonyabb fonott kerítésein nyitott, már a 18. században biztosan fedeles, faragott, esetleg datált kapukkal zárt bejáratokban kell keresnünk.

CINTEREMKAPUK

Nyárádmentén a cinteremkapuk igen díszes, faragott formában készültek, a terjedelmes, sokszor négyzet alaprajzú fedelet nem egyszer összetettebb ácsszerkezete támasztotta alá. A teljesség igénye nélkül az alábbiakban néhány példát mutatunk be.

Nyárádszentmárton régi cinteremkapuja, mely jelenleg a templomkertben van felállítva, 1673-ban készült. A faragott szemöldökgerenda és az oszlopok közé becsapolt ívelt hónaljkötések a kapunak íves záródást biztosítanak. A szemöldökfába az évszámot, a hónaljkötésekbe az NS monogramot vésték. A szemöldökgerenda egyetlen díszítése egy vízszintes pálcátag. A faragott végű faszegek, valamint a csapolás díszes kivitelezése szintén mesteri. Az újabb cinteremkapu 1780-ban készült, faragása nincs. Zsindelytetejének térszerkezetű támasza van, melynek oszlopai szépen faragottak. Nem kizárt, hogy ez a szerkezet későbbi hozzáadás.³

Nyárádandrásfalva református templomának régi cinteremkapuja 1723-ban készült. Latin nyelvű felirata: „SALUS ANO 1723 EXINTIBUS”. Félköríves záródásának szegélyét kötélfonatos mintára faragták, a sasokon függőleges irány szerint farkasfogas és pontszerű vagy patkó alakú apró rovátkákból kialakított mintát képeztek ki. A kapu síkjából díszesen faragott faszegek emelkednek ki merőlegesen. A kapu ívét a gótikus kőfaragás mintavilágából ihletett, befelé forduló, csúcsívben vagy bimbódíszben záródó karéjok tagolják. Térbeli kiképzésű Nyárádszentsimon cinteremkapuja is.⁴

A nyárádszentlászlói unitárius cinteremkapu monumentalitását a szerkezet összetettsége adja. A széles nyílású kiskapu félköríves záródású, a két oszlop és a szemöldökgerenda kapcsolatát egy íves hónaljkötéssel alakították ki, melynek két-két faszeggel rögzített külső ácskötése szintén művészi. A bejárat fölött méretes, a kapu felületénél nagyobb alapterületű és magasságát meghaladó, négyzetes alaprajzú, kúposan záródó, toronysisakszerű zsindelyes fedél található, melynek stabilitását a kapulap mindkét oldalán, jobb- és baloldalt, keresztirányú támaszok biztosítják. A teljes szerkezet a kapu lapjára

3 Saját kutatás, 2012.

4 Saját kutatás, 2013.

merőlegesen elhelyezett hosszú talppáron áll. A nyílás ívének belső keretét fűrészfogas, a szemöldökfát és a sasokat karcolt tulipános, indás faragvány díszíti.⁵

A szentgericei, 1794-re datálható régi cinteremkapu jelenleg a székelykeresztúri múzeumban található.⁶ Oszlopaira urnából emelkedő tulipános indát faragtak. Hónalj-kötéssel kialakított félköríves záródására két oldalán szimmetrikusan egy-egy pikelyes, hurkolt farkú, szárnyas sarkányt alakítottak ki.⁷

FARAGOTT, FEDELES KISKAPUK

A nyárádmenti falusi porták előtt álló fedeles kiskapuk más tájegységek alkotásai közül sajátos arányrendszerükkel tűnnek ki. A kapuoszlopok szélesek, de mélységükben nem vastagok. A szemöldökgerenda szélesebb a kapuoszlopok külső éle közti távolságánál, és a szemöldökfa széleit esetenként fűrészfogásra vagy egyéb minta szerint faragják ki. A legmivesebb kapukon a szemöldökfa vége háromba van osztva, a szélső részek felfelé, illetve lefelé görbülnek, a középső rész pedig ékszerűen hegyesre van faragva (Backamadaras, Nyárádszentlászló). Ilyenkor a szemöldökfa felső élét is szimmetrikusan munkálják meg, a hullámvonal mentén.

A kapu széles félkörívét az oszlop és szemöldökgerenda közé helyezett, ívesen kifaragott hónaljjelemmel alakítják ki. Az ív felső részét a szemöldökfába faragják. A felirat általában a szemöldökfára kerül, évszámból, áldásból, iniciálékból vagy a kapu állítóinak nevéből áll.

„ÉPÍTETTE ADORJÁNI MÓZES ÉS NEJE BEREI KAROLINA 1893 BA MÁJUS” – áll Nyárádszentlászló egyik leglátványosabb kapuja szemöldökívén. A plasztikus virágos, oroszlános mintát ezen a kapun a minta melletti felület lemélyítésével érték el. Egy 1924-ben hasonló mintázattal készült kaput a nyárádszentlászlói unitárius templom kertjébe helyeztek át. Nem zárhatjuk ki, hogy az oroszlánmotívum forrása a közeli, szentgericei templom nyugati bejáratának 18. századi oroszlános ajtója. A Bere 25. szám alatti porta faragott kapujának felirata a következő: „ÉPÍTETE MÁRTON JOSEF EZ KAPUT 1880 BA AUGUSTUS 29”. Érdekessége a kapunak, hogy a sasok szélső sarkaiban az 1926-os évszám fedezhető fel. A kapuoszlopon minta melletti lemélyítéssel kialakítva kör formára csavart szőlővesszőt, benne fürtöket, fölötte tulipános virágmintát és madarat faragtak ki. A szemöldökfa ívére két oldalról bimbós tulipánvirág fut fel. Mindkét kapu nyílólapját kovácsoltvas szegekkel, valamint leveles és betétes szerkezettel díszítették. A Backamadaras 84. szám alatti kapu felirata: „ÉPÍTETE IF. PÉCHI SIMON ÉS NEJE BÁN REGINA 1889 MÁRCIUS 26ÁN”. A kapulapokon karcolt körzővel szerkesztett egyszerű díszítés van.

A legtöbb 19. század végi és 20. század eleji kapun alig van felirat vagy minta, az arányrendszer viszont mindenhol azonos. A kapufaragás a 20. század első évtizedeiben kapott új lendületet, elsősorban a Nyárádmente felső részén, ahol több fafaragáshoz értő helyi mester élt. A fedeles kiskapuk állításában igen fontos szerep jutott két településnek, Márkodnak és Köszvényesnek. Ezzel párhuzamosan fedél nélküli faragott kapusások is készültek, első-

5 Saját kutatás, 2012.

6 A datálás bizonytalan. Az évszám két utolsó számjegye jól olvasható, az első kettő, mely a bal oldali oszlopon található, egyesek szerint 16-nak is értelmezhető. Ez esetben a kapu keletkezési ideje 1697 lenne.

7 Saját kutatás, 2012.

sorban Májában. Nyárádremete és Köszvényes kőfaragói járultak hozzá a kő kapuoszlopok elterjedéséhez, melyek szemöldökfával és szemöldökfa nélkül egyaránt készültek, sőt egy-két módos gazda portája előtt kőből faragott, monumentális galambbúgos kötött kapu is áll.

MÁRKODI KAPUK

A márkodi kapuk plasztikus díszítésmotívumokkal tűnnek ki. A fedelet általában a kapuoszlopra merőlegesen illesztett, cifrán fűrészelt szélű elemmel merevítették. A szemöldökfa felső részén fogazott párkánykonzolokra emlékeztető faragást láthatunk.

Ilyen elemek tűnnek fel a Márkod 18. szám alatti kapun, melynek felirata: „ÉPÍTETTE E KAPUT ISTEN SEGEDELMÉVEL 1931 FEBRUÁR HAVÁBAN KOVÁCS JÁNOS NEJÉVEL SIKLÓDI KAROLINÁVA. DÍCSŐSÉG ISTENNEK.” A kapuoszlopokon karcolt technikával babérlevél-koszorú ív és szegfűs virágmintás ív látható. A kapu félkörös ívének záródása a kapuoszlopokba is bemetsző ívű. Ugyanilyen faragással és nagyon hasonló díszítéssel 1931-ben még készült néhány kapu Márkodon. A legszebb közülük a 43. számú porta kapuja.

Jól szerkesztett, reneszánszosan kigyózó, indás-virágos motívummal díszített a 101. számú kapu. Felirata: „ÉPÍTETTE ISTEN SEGEDELMÉVEL KACSÓ ZSIGMOND ÉS NEJE SÜ-KÖSD JULIANNA 1920”. Széles, kontyolt fedelét öt sor zszindely védi.

A 117. számú kapu felirata: „KÉSZÍTETTE MÁRTON MIHÁLY ÉS NEJE KACSÓ VILMA ISTEN SEGEDELMÉBŐL 1929 JÚLIUS HAVÁBA E KAPUT [...] ISTEN A GONDVISELŐNK, ÁLDÁS ÉS BÉKESSÉG E PORTÁN LAKOZZÉK, A SZERETET OTTHONA LEGYEN.” A széles kapuoszlopokon az ív vonalát két rend rovátkás faragással emelték ki. Közöttük karcolt virágos minták láthatók. A kapusások belső felét további pontfaragásos és pálcátagozatos faragással bővítették. A kapu ívének barokkos záródását a sajátos alakú hónaljötéssel formázták.

A 144. számú kapu három pallóból összeállított, nagyon széles oszlopaival tűnik ki, melyekre hullámos lemeztagozatot faragtak. Felirata: „ÉPÍTETTE EZEN KAPUT ISTEN SEGEDELMÉBŐL 1929 ÁPRILIS HAVÁBAN BODONI GYÖRGY ÉS NEJE SIKLÓDI LÍDIA FIÚK SÁNDOR RÉSZÉRE”. Az előzőekhez nagyon hasonló a szintén 1929-ben faragott 143-as és 114-es kapu faragása és felirata.

A 147. számú kapu oszlopaiba, karcolt technikával, virágcserepből kiemelkedő hullámzó szárát, és ebből leágazó apró virágokat, tulipánokat és szegfűket faragtak. A kapuság alapjánál és tetejénél néhány rozettát is faragtak. Felirata: „ISTEN HOZOTT E KAPUT KÉSZÍTETTE ISTEN SEGEDELMÉVEL 1943-BAN SIKLÓDI GY KÁROLY S. KEZÜLEG”. Az írás a kapuív fölött két sorban áll, a kapu felülete festett. Az ív barokkos válltaggal van kiegészítve. A kapulap díszesen borított, a sugaras záródásba szív alakú nyílásokat fűrészelték be.

NYÁRÁDKÖSZVÉNYESI KAPUK

Nyárádköszvényes faragottkapu-öröksége egyedülálló a térségben. A Felső-Nyárádmén-tén máshol is megszokott típusú kapuk mellett itt sajátos anyagbeli és díszítésbeli megol-

dások tűnnek fel. A faoszlopos fedetlen és fedett kiskapuk mellett állítottak udvarhelyszéki mesterek által faragott székelykaput, faragott kólábas, fedél nélküli és fedett kiskaput, sőt néhány faragott kőoszlopos, nagyméretű kötött kapu is készült. Az örökség leglátványosabb részét kétségtelenül a Kajcsa Jakab által meghonosított, mélyfaragással készített, maga és Nagy László által faragott kapuk képezik, melyek változatos mintakészlete és sajátos formai megfogalmazása már túlmutat a népi építészet megszokott keretein.

Kajcsa Jakab 1892–1968⁸ között élt Nyárádköszvényesen. Kortársai szemében ezermesternek számított, az ács munkán kívül művészi faragott, és kőfaragó testvérével házak építését is vállalta. A Nyárádmentére jellemző, karcolt mintákkal díszített kapuk hagyományát a mélyfaragás bevezetésével gazdagította. Az egyik legkorábbi ismert és ugyanakkor legdíszesebb alkotása jelenleg a Nyárádköszvényes 27. szám alatti portát díszíti. Eredetileg az ezzel szemben álló ház előtt állt, de amikor ide új ház és új kapu készült, akkor átadták a jelenlegi tulajdonosának. Szerkezeti kialakítása a már korábban leírt Márkodon is látott kapuk rendszerét alkalmazza. A két széles oszlopot reá merőlegesen beállított háromszögű merevítővel kapcsolták a kapu széles, H alakú talpfáiba. Haránt irányú, hullámos szélű merevítés rögzíti a cseréppel fedett nyeregetetőt. A kapu nyílását szintén hullámvonal mentén kifaragott könyökelem teszi barokkossá. A jobb oldali kapuoszlopon szimmetrikusan hullámszó, egymásba metsző szőlőindákat ábrázolt, melyekhez szőlőlevelek és gazdag fűrtök kapcsolódnak. A bal oszlopon katolikus egyházi szimbólumok láthatók. Az oszlop lábánál egy absztrakt oltáriszentség-ábrázolás, fölötté három törrel átszűrt szív (Mária Szíve) látható. E fölött a művész a tulajdonos foglalkozását jelző cipészeszközöket, árat, kalapácsot és kaptafát ábrázolt. A kapuoszlopok felső részébe két egymás felé forduló szarvast, a kapuív könyökelemeibe két babérágat faragott bele. A kapu szemöldökfáján nagy betűkkel az 1925-ös évszám, két oldalán pedig az „ÉPÍTETTE NAGY FERENC” szöveg olvasható.⁹ Az ajtó lapja háromoszlopos fenyőágas borítású, az ovális ívű felső részben rátéttel egy sugaras napszimbólum áll. Minden bizonnyal a napábrázolás forrása a mikházi ferences kolostor székelykapujának tükördíszítése volt.

Kajcsa Jakab saját portáját díszítő kapuja sajnos a régiségkereskedelem áldozata lett. A kapu szerkezete és faragásai szinte mindenben megegyeztek a korábban leírt Nagy Ferenc-féle darabbal, azzal a különbséggel, hogy a minták kidolgozottabbak voltak, és természetesen hiányoztak a cipész mesterség jegyei. Az évszám két oldalán szarvas- és lóábrázolás volt. Felirata „KAJCSA JAKAB 1925 BAKÓ ERZSÉBET”. A sasok keretezése különböző stílizált mintákkal történt. A cseréppel fedett nyeregetető alatt galambbúgot képeztek ki.¹⁰

A 301. számú porta kapuján a szőlőindás motívumok fölött háborús jelenetek láthatók: egy kivont kardú, nyargaló huszár és egy puskát tartó katona néz szembe. A kapu egyik oszlopán egyetlen inda, a másikon szimmetrikusan két kígyózó inda található. Felirata: „ÁLLÍTTATTA / FAZEKAS FERENC KAKUCSKA KATALIN 1928”.

A 74. szám kapuja oszlopaikat szalagfonatos dísz szegélyezi. A jobb oldali oszlopon a korábbiakhoz hasonló szőlőindás, fűrtös ábrázolás, a bal oldali oszlopon hármasszimbólum és fölötté szívből kiemelkedő liliumok (az ártatlanság szimbóluma), az oszlopok felső részén két egymás felé forduló szarvas látható. Felirata: „ELEKES / GERGELY // BAKÓ / ANNA // 19/48”.

8 Kajcsa Béla (1965), Kajcsa Jakab unokájának szíves közlése. László Árpád szerint Kajcsa Jakab 1970-ben halt meg (László 2010: 28–29).

9 A kapu áthelyezése után az új tulajdonos a nevet le akarta kaparni, de ezt Nagy Ferenc leszámazottja, a kapu eladója nehezményezte, így a felirat sérülten, de olvasható. Adatközlő Nagy Antal (1947), Nagy Ferenc fia.

10 A kapu fényképét Vizeli András (1975) bocsátotta rendelkezésünkre. A kisméretű fénykép nem minden részlete volt tökéletesen látható.

A 147-es, szőlőindás kapu szimmetrikus kiképzésű. A két könyökelemen egy-egy hatágú csillag látható. Felirata: „BARTUS SÁNDOR . KISS KATALIN // 19/47”.

A 274. számú ház kapujára kalapácsot, fogót, üllöt és fujtatót faragott Kajcsa Jakab, utalva tulajdonosa kovács mesterségére. Felirata „BARABÁSI PÉTER KIBÉDI ILONA 1946”. A két oszlopon kigyóvonalban kanyargó fürtökkel és levelekkel ellátott szőlőindát láthatunk.

A 276. számú kapu oszlopain egymásba metsző, kigyózó, fürtös szőlőindák vannak. A szemöldökfán az 1928-as dátum mellett az alábbi felirat: „Építette Bakó Menyhárt”, az ívzáródásnál pedig három kereszt látható.

A Kajcsa Jakab által faragott legutolsó kapu 1959-ben egyik fia, Boldizsár számára készült, aki a faragásban maga is részt vett. A mester unokája szerint így akarta Kajcsa Jakab fiának megtanítani a faragás művészetét. A kapuoszlopokon szimmetrikusan szőlőindás, leveles és fürtös motívumok, a könyökfán küllös kerék, a szemöldökfán két szemben álló oroslán látható. A szemöldökfa tetején olvasható a felirat: „ISTEN SEGEDELMÉ/ BŐL ÉPÍTETTE // KAJCSA / BOLDIZSÁR // 19/59”. A kapu nyílászárnyát és fedelét a közelmúltban kicserélték, az eredeti ajtón a korábbihoz hasonló napmotívum volt kialakítva.¹¹

Kajcsa Jakab munkássága nem szorult csupán Nyárádköszvényesre. Unokájától tudjuk, hogy a szomszédos falvakban is gyakran vállalt elsősorban házépítést vagy kapufaragást. Ezekből néhány ma is látható.

Deményháza (162. sz.) a megszokott szőlőindás ábrázolás fölött, a kapuív két oldalán, egy-egy oroslán néz egymás felé. Alattuk egy-egy hatágú csillag látható. A mintákat eredetileg festették. (A zsidó jelképek – Júda oroslánjai és a Dávid-csillag minden feltehetően a tulajdonos vallási hovatartozását jelzi.) A felirat az 1947-es évszám megjelölésére szorítkozik.

1946-ban készült a Székelykálban (20. sz.) álló kapu is, melynek íve fölött három dombon három kereszt, kétoldalt az évszám és egy-egy oroslán látható. A sasokon a megszokott indák, a felirat: „CSORBA JÁNOS / GÖNCI GIZELLA”.

Kajcsa Jakab szerszámkészlete unokája, Kajcsa Béla tulajdonában van. Megmaradt egy tucatnyi fűrő (*furu*), hétféle gyalu és több mint 25 maró, számos fűrész, egy láda, ecsetelő és egy üst.¹²

Kajcsa Jakab faragási stílusa túlmutat a népművészet területén. A kapukon korábban is használt motívumokból indul ki, de a Sóvidékre és Nyárádköszvényesre is egyaránt jellemző szőlőindás ábrázolásokat realista módon közelíti meg. Vonalvezetésével eltávolodik a reneszánsz mintavilág megszokott sémáitól. A növényi motívumokon kívül változatos, csupán egy-egy kapura jellemző mintákat is alkalmaz, ezek nagy része mesterjegy, vagy a tulajdonos kérésére ennek életében fontosabb szerepet játszó tevékenységekhez kapcsolódó tárgyakat, házi vagy vadállatokat faragott ki. Maga a mester is szerette a lovakat, ezért saját kapuján lóábrázolás látható,¹³ néhány falubeli vadászszenvedélyét jelzi a szarvasmotívum, a nagygazdák kapuján szarvasmarhák láthatók, egy háborút megjárt atyafi kapuját pedig huszárábrázolással tette személyessé. Hangsúlyos szerepet kapnak a katolikus egyházi jelképek, az oltáriszentség, Mária törrel átszúrt szíve és a Krisztus monogram: az IHS. A szemöldökfába, általában jól látható módon, nagy méretben faragta be a tulajdonosok nevét, és központi helyre kerül az IHS mellett az évszám. (A nagyméretű évszám és barokkos kapunyílás nem volt szokatlan a térségben, jó példa erre – többek között – a szentgericei templomkertben látható, 1912-ben állított kapu.)

11 A kaput a kétezres évek elején a család egy idős tagja egy roma kereskedőnek 500000 lejért eladta. Később a család 600 000 lejért visszavásárolta. Kajcsa Béla (1965) szíves közlése.

12 Kajcsa Béla (1965) szíves közlése.

13 Kajcsa Béla (1965) szíves közlése.

Kajcsa Jakab munkássága követőkre is talált. A szintén nyárádköszvényesi Nagy László (1901–1984) faragványai már a naiv művészet területére helyezhetők (László 2012: 9). Néhány kiemelt alkotása, mint például a templom cinteremkapuja (1983), zsúfolásig tele van tematikus jelenetekkel és jelképekkel (oltáriszentség, Krisztus átszúrt szíve, keresztek, IHS monogram, Nap és Hold). A szemöldökfa felirata: „JÖJJEK IMÁDJUK AZ URAT – IHS DA JKR – MÁRIA JÓ ÉDESANYÁNK”. Nagy László a kapuoszlop szegélydíszének is új értelmet kölcsönös, az egyszerű szalagfonat itt egy rózsafüzért mintáz meg. Ebbe a kapuba, akárcsak egyéb nagyobb szabású, részletesebb faragványaiba a kapuoszlopok aljára már saját nevét is bevészte.

Hasonló kidolgozottságú a Nyárádköszvényes 191. szám alatti, 1982-ben faragott kapu. Felirata: „LAKO / BOLDIZSAR // DA / JHS / JKR // LAKO / LENKE // 19/82”. A kapuoszlopokon nap- és holdmotívum, fenyőfák, állatfigurák, puskát tartó vadász látható. A harmadik kapuoszlop is faragott, a „turulmadár” felirat jelzi, hogy mit kívánt a művész ábrázolni. Ilyen az 1983-ban keletkezett, Lakó Boldizsár számára készített kapu. A sason ábrázolt emberpár kaszát, kapát, vedret tart.

A két ismert faragóművészen kívül, a kapuk stílusának elemzése alapján körvonalozódik egy harmadik faragómester munkássága is. Nyárádköszvényesen (80., 55., 277. számú) és Jobbágytelken (16., 302. számú) egyaránt állnak olyan kapuk, melyek motívumkészlete sokban hasonlít a Kajcsa-kapukéhoz, de a faragás nem annyira mély, a betűk és számok kisebbek, a minták vonalvezetése nem annyira erőteljes. A Jobbágytelke 16. sz. alatti kapun szarvas állatfigurák, a 302-es számú kapun a magyar címer elemei: balról az Árpád-sávok, jobbról a kettős kereszt látható. 1935-ben készült a 80. számú kapu, melyen a felirat: „ÉPÍTETTE ISTEN SEGEDELMÉBŐL NEMES JÓZSEF 1935 ÉVBEN DA JHS JKR”. Mindegyik kapu a harmincas években készült. Legvalószínűbb, hogy egy Kajcsa stílusát utánozó faragóval állunk szemben, de az sem kizárt, hogy Nagy László korábbi munkáiról lenne szó.

A 292. számú kapu 1931-ben készült. Oszlopainak mintázata szintén eltér a legtöbb Kajcsa-kaputól, habár közelebb van hozzá stílus szerint, mint az előző csoportban felsoroltak. Az oszlopok lábánál oltáriszentség-ábrázolás látható. Fölötte gabonakalászként és búzavirágként értelmezhető növényi motívumok tűnnek fel. Felirata: „ÁLLITTATTA ISTEN SEGEDELMÉBŐL SEBESI FERENCZ 1931 ÉVB..”, középen IHS monogram. Az előzőhöz nagyon hasonló a 82. számú kapu faragása. Felirata „Nagy László Lakó Póli 1931”, középen virágmintákkal körülvett IHS monogram. E két kapu faragója szintén Kajcsa stílusát utánozta. Az eredmény már-már szinte összetéveszthető az eredeti Kajcsa-kapukkal, de megállapíthatjuk, hogy ezeknél a mester kevésbé vállalkozott absztraktabb ábrázolásra, inkább realiztikusabban, úgymond túlmagyarázva ábrázolt. Mindez arra mutat, hogy a 80. számú állítója ugyanaz a Nagy László, aki a hetvenes, nyolcvanas évek szignált kapuit faragta, bár ezt feltevést még a jövőbeni kutatásnak igazolnia kell.

A Nyárádköszvényesre jellemző kapufaragás feltűnik a vidéket északkeletről határoló román lakosságú falvakban is, Felsőköhéren, Alsóköhéren, Nádasoroszin, Görgényorsván. A harmincas évekbe datálható kapukon a mintavilág hasonló, az évszám mellett azonban román felirat látható.¹⁴

A 20. század utolsó évtizedeiben, a székelykapu-állítás reneszánszával egy időben egyre nagyobb teret hódít teljes Székelyföldön a faragott fa kiskapuk állítása. Ezekon már a székelykapukról is ismert kiemelt faragású indás motívumok láthatók, a kiskapu fölött ott a zsindegyel fedett galambbúg, a harmadik oszlopon a kúpos fedél vagy egy kisebb

14 Saját kutatás 2013.

galambbúg. A kapuszárnyakat gyakran ívesen vagy közép irányba emelkedő szimmetrikus hullámvonallal zárják, és ezeket is cifrázzák.

KŐBŐL FARAGOTT KAPUK

A 19–20. század fordulóján elsősorban Nyárádmente bekecsalji falvaiban kőből faragott kapuoszlopokat is állítottak. A korai daraboknál a két oszlopon kívül a szemöldökgerenda is kőből készült, igényesebb megrendelők mintát és feliratot is karcoltattak a kőkeretbe.

A Nyárádköszvényes 56. számú porta kőkeretes kapuját kis cseréptető fedi. Szemöldökgerendájába az alábbi feliratot vésték be: „EZEN KAPUT / ÉPÍTETTE ISTEN SEGE/DELMÉBŐL ÁCS ANTAL / FELESÉGÉVEL KAKUCS / TERÉZZEL 1903”. A szemöldökgerenda szélein madárva vadászó emberalakot faragtak be, a kapuoszlopokat a máshol is megszokott kígyózó indamotívummal díszítették. A 208. porta kapuoszlopaain egy-egy szál kalászos növény szemöldökgerendáján az alábbi felirat olvasható: „KÉSZÍTETTE ISTEN ☩ SEGE-DELMÉBŐL TÖRÖK FERENCZ én neje BORBÉLY MARCELLA 1911”. A fedél nélküli 209. számú kapu oszlopai indás díszítést, alsó felén ívesre faragott szemöldökgerendájába feliratot véstek be: „EZEN KAPUT KÉSZÍTETTE ISTEN SE //GEDELMÉBŐL CSERESNYÉS FERENCZ // ÉS NEJE BERECKI ÁGNES 1912”.

A 20. század harmincas éveitől kimutatható a Kajcsa Jakab kőfaragó testvérének Mózsesnek a működése is. Kajcsa János számára faragott kapuja 1930-ban készült. A szemöldökgerenda alulról ívesre van faragva, felül egyenes. Az ív fölött nehezen olvasható szöveg található.

Nyárádköszvényesen, de főleg Nyárádremetén nagyon elterjedtek az olyan kőkapu, melyek oszlopait nem köti össze szemöldökgerenda. Az oszlopok általában hármassal ível végződnek. Mindhárom oszlop közepén egy-egy kör alakú medalionban faragás, vagy felirat, évszám, monogram áll.

A Nyárádköszvényes 200. szám alatti porta 1941-ben állított kapuján az oszlopokon buzakalász, máriaszimbólum, a kapuállító neve, és rozettából kiálló kereszt található. A két medaliont átfaragták. (Mint a nyárádremetei kapukon láttuk, itt általában a magyar címet ábrázolták, ez magyarázhatja az utólagos átfaragást.) Ugyanilyen faragások láthatók a Nyárádremete egyik mellékutcájában áll a 488-as kapu, melynek kialakítása az előzővel azonos, de itt még látható a két sason a magyar címer. Az elmúlt rendszer éveit alatt letakarták, a változás után viszont színesre ki is festették. A három sason a felirat: „ÁLLÍTTATTA NAGY KÁLMÁN // ÉS NEJE SZÉKELY ERZSÉBET // KÉSZÜLT 1943.”

Nyárádremetén több mint 13 szemöldökgerenda nélküli oszlopos kőkapu, és több mint hat keretes kőkapu található. Nagyrészüket csak dátum és monogram található, néhányon bekarcolt növényi díszítés és felirat is van. Legtöbb ezek közül a 1930–1960 között készült.

A székelkapuk mintájára a 19. század végén és a 20. század elején készültek faragott kőlabas kötött kapuk is. Szerkezetük alapelemei szinte mindenben azonosak a fentebb leírt galambbúgós kötött kapukéval, azzal a különbséggel, hogy a három, esetenként két kapuláb egyetlen magas obeliszkyszerű, azaz felfelé enyhén keskenyedő csonka gúla formájú kötömbből áll. Nyárádköszvényes 265. sz. portája előtti kaput 1903-ban állították. A kaputükrben két függőleges elhelyezésű faragott szélű kötábla áll, melybe feliratot véstek. (Sajnos a felirat ma már nehezen olvasható). A kapuzábékra a fa kapukon is látha-

tó reneszánszos kígyózó indavonalat faragták, be, és a mintát utólag piros színre kifestették. A szemöldökgerenda kőből készült és íves kiképzésű, szintén kőből alakították ki a hónalj-kötések szerepét játszó tömör lapokat is, melyekbe leveles virágmintát karcoltak. A kontyfa, azaz a kötőgerenda fából készült, felületébe pirosra és kékre színezett karcolt madár és virágmotívumok láthatók. E fölött áll az egysoros galambbüg.

Nyárádmente hagyományos kapui a térség népi építészetének hangsúlyos elemei. A Nyárádmente középső és alsó részein a cinteremkapuk hatására, akárcsak a Nyárádmentétől nyugatra Kis Küküllő mentét, Aranyosszékét, Torockót és Kalotaszéget is magába foglaló széles közép erdélyi sávban, inkább faragott, fedeles kiskapukat állítottak. A korai helyi változatok széles oszlopaikkal és faragott végű szemöldökfáikkal tűntek ki, ezekből fejlődtek tovább az egyes falvakra külön jellemző helyi változatok. Felső Nyárád mentén, ahogy a Székelyföldön máshol is, több kedvelt kapufajtáról adhatunk számot. A keleti falvakban a faragott fa utcaajtók mellett kőből készült kapuoszlopokat is emeltek. A néhány ma is álló székelykapu az udvarhelyszékiek nevezett kapuk nagy csoportját gazdagítja, és javarészt Udvarhelyszékről érkező mesterek munkája. Nyárád mente kapuörökségének legeredetibb vonulata a 20. században egyéni stílusban faragó Kajcsa Jakab és látványos munkáitól ihletett helyi mesterek munkásságához köthető, akik Nyárádköszvényesen és környékén készítettek hasonló kompozíciójú és díszítésű kapukat.

SZAKIRODALOM

BALASSA M. Iván

1999 Erdély népi építésze (tudománytörténeti bevezető). In: Balassa M. Iván – Cseri Miklós (szerk.): *Népi építészet Erdélyben*. Szentendrei Néprajzi Múzeum, Szentendre, 5–32.
2011 *A székelykapu*. Terc Kiadó, Budapest.

CSERGŐ Bálint

1999 *Az Udvarhely vidéki székelykapu*. Pro Pint Kiadó, Csíkszereda.

FURU Árpád

2011 *Udvarhelyszék népi építésze*. Gloria Kiadó, Kolozsvár.

2014 Népi építészeti kutatások Erdélyben 1989-től napjainkig. *Transsylvania Nostra* XVIII. (30) 18–31.

GAZDA Enikő, SZŐCSNÉ

1999 Múzeumi gyűjteményeink: Kötött nagykapuk a Székely Nemzeti Múzeumban. *Háromszék*. 1999. ápr. 10.

2008 A Fiság völgye régi kötött nagykapui. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2007–2008. Humán- és Természettudományok*. Csíki Székely Múzeum – Pro Print Könyvkiadó, 195–216.

HUSZKA József

1895 *A székely ház*. Budapest

JANKÓ János

1895 *A székely ház*. *Ethnographia* VI. (1) 18–37.

KÓS Károly (Dr.)

1978–1979 Eredmények és feladatok a romániai magyar népi építkezés kutatásában. *Aluta* X–XI. 193–215.

1989 *Erdély népi építésze*. Kelenföld Kiadó, Budapest

KOVÁCS Piroska

2000 *Székelykapuk Máréfalván*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2007 *Elődeink hagyatéka. Udvarhelyszéki öreg székelykapuk katasztere 2001–2002*. CD, Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda.

LÁSZLÓ Árpád

2010 Nyárádköszvényes kapufaragói I. Kajcsa Jakab. *Örökségünk*. (1) 28–29.

2012 Nyárádköszvényes kapufaragói II. Nagy László. *Örökségünk*. (1) 9.

NAGY Margit, B.

1970 *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

POZSONY Ferenc

2009a Székely kapuk szimbolikus mezőnyben. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig*. L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 267–302.

2009b Székely Gates in Symbolic Fields. In: Gábor Vargyas (ed.): *Passageways. From Hungarian Ethnography to European Ethnology*. L' Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 255–290.

SEBESTYÉN Károly, Cs.

1923 A székelykapu földrajzi elterjedésének újabb adatai. *Ethnographia* XXXIV. (1–3) 40–42.

1939 A székelykapuk pálmafája. *Ethnographia* L. (3–4) 296–300.

SZABÓ T. Attila

1939 A galambbúgos „székelykapu”. *Pásztortűz*. 271–295.

1977 A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben. *Ethnographia* LXXXVIII. (2–3) 302–328.

SZINTE Gábor

1909–1910 A kapu a Székelyföldön. *Néprajzi Értesítő* X. (1) 40–55, (2) 97–101, (3–4) 167–178; XI. (1–2) 27–31.

VÁMSZER Géza

1977 *Életforma és anyagi műveltség*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

VISKI Károly

1929 Adatok a székelykapu történetéhez. *Néprajzi Értesítő* XXI. (3–4) 65–88.

PORTI TRADIȚIONALE ÎN VALEA NIRAJULUI

Porțile tradiționale din Valea Nirajului reprezintă elemente caracteristice ale arhitecturii rurale locale a regiunii. În zonele centrale ale Văii Nirajului, la fel ca în toată fâșia centrală a Podișului Transilvan ce conține Valea Târnavelor, Ținutul Arieșului, Rimetea sau Călata porțile tradiționale sculptate mici au fost realizate urmărind modele oferite de către intrările decorative ale incintelor bisericesti îngrădite. Din varianta locală timpurie, ce poate fi caracterizată de niște elemente verticale late rigidizate cu un buiandrug cu capete cioplite, au evoluat o serie de forme locale. În zonele superioare ale Văii Nirajului, la fel ca în Secuime, au fost utilizate în paralel mai multe tipuri de porți. În satele din estul regiunii s-au răspândit porți cu ancadrame sau elemente verticale din piatră cioplită. Puținele porți secuiești au fost realizate de meșteri din Scaunul Odorheiului. Partea cea mai originală din patrimoniul porților este alcătuită din operele sculptate de Jakab Kajcsa, dar și de alți meșteri locali inspirați de stilul specific și foarte dinamic dezvoltat de acesta în satul Matrici și împrejurimile ei în secolul al XX-lea.

TRADITIONAL ENTRANCE GATES IN THE NIRAJ VALLEY AREA

Traditional entrance gates are important and characteristic elements of the rural architecture in the Niraj Valley Area. Here, just like in the large area of Central Transylvania that also includes the Târnava Valley, Arieș Valley, Rimetea and Călata regions the carved and covered entrance gates of the plots were created following the models of the ornamental church yard entrances. The early versions of these gates can be characterized by wide vertical elements and a large lintel with carved ends. Out of this a series of local versions have developed. In the upper, more eastern area of the Niraj Valley region, just like in the Szekler area, several different gate types were in use. Columns and lintels were sometimes carved out of large stone blocks. The few Szekler gates were mostly carved by masters from the Odorhei Area. The most original part of the gate heritage is formed by the gates in the area of the village Matrici, carved by Jakab Kajcsa and other craftsmen inspired by his very rich, dynamic and specific style from the middle of the 20th century.

KÉPEK

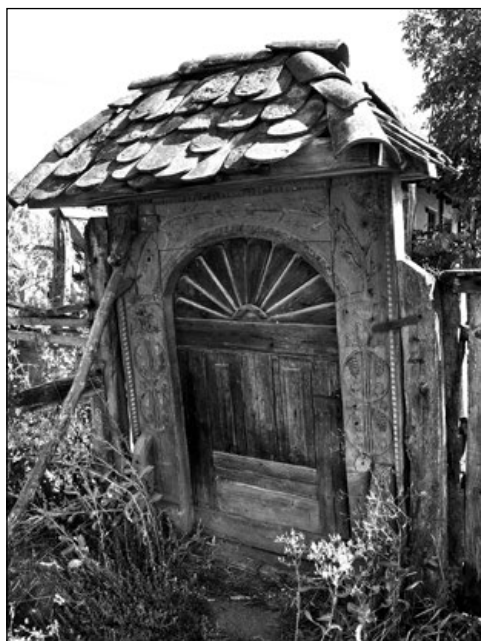
1. 1855-ben állított székelykapu Nyárádköszvényesen (244. sz.)

2. A nyárádszentlászlói unitárius templom cinteremkapuja

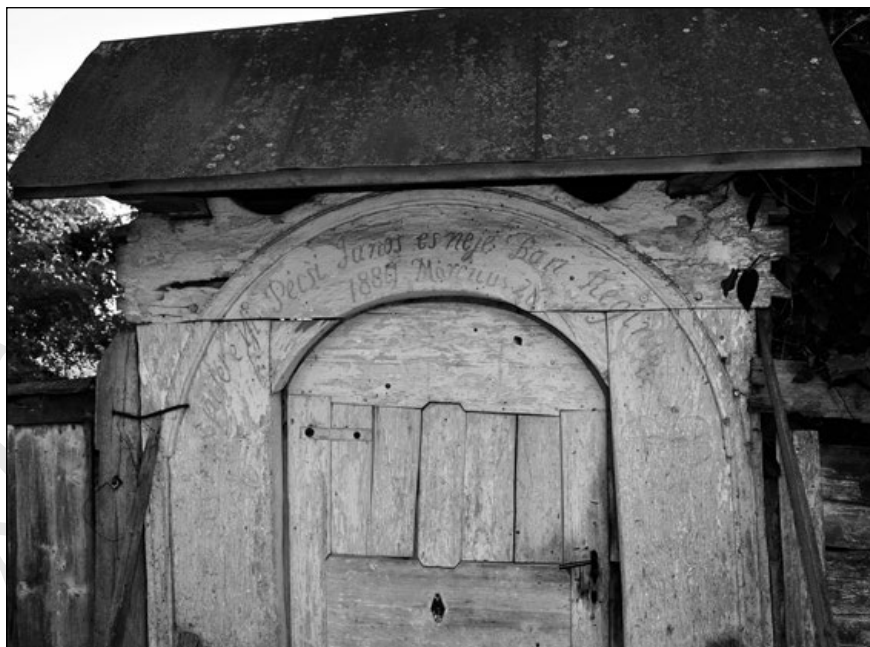
3. Tulipán formájú kapuoszlop Májában (27. sz.)

4. 1880-ban állított fedeles utcaajtó Berében (25. sz.)

5. Oroszlános kapu 1893-ból Nyárádszentlászlón

6. 1889-ban állított kapu Backamadarason (84. sz.)

7. Kapu 1929-ből Márkodon
(117. sz.)

8. Patkóíves kapu 1931-ből Márkodon
(18. sz.)

9. Kajcsa Jakab által 1925-ben faragott mesterjegyes kapu Nyárádköszvényesen (27. sz.)

10. Kajcsa Jakab saját maga számára 1925-ben faragott egykori kapuja Nyárádköszvényesen (173. sz., Vizeli András felvétele)

11. Kajcsa Jakab által 1946-ban faragott mesterjegyes kapu részlete Nyárádköszvényesen (274. sz.)

12. Kajcsa Jakab által 1948-ban faragott kapu Nyárádköszvényesen (74. sz.)

13. Szőlőindás kapu 1936-ból Jobbágytelkén (16. sz.)

14. Faragott kőoszlopos kiskapu 1941-ből Nyárádköszvényesen (200. sz.)

15. Faragott kőoszlopos kötött kapu 1903-ból
Nyárádköszvényesen (265. sz.)

16. Kőoszlopos kiskapu Székelyhodoson 1923-ból (10. sz.)

17. A szentgericei unitárius cinterem
1794-ből származó kapuja a székelykeresztúri
Molnár István Múzeumban

18. A nyárádszentmártoni unitárius cinterem régi kapuja 1673-ból

19. A nyáradandrásfalvi református cinterem régi kapuja 1723-ból